PROGRAM NAUCZANIA PRZEDMIOTU FAKULTATYWNEGO

NA WYDZIALE LEKARSKIM I

ROK AKADEMICKI 2016/2017

PRZEWODNIK DYDAKTYCZNY

1. NAZWA PRZEDMIOTU: Ból - jak skutecznie pomóc choremu

2. NAZWA JEDNOSTKI (jednostek) realizującej przedmiot:

Katedra i Klinika Medycyny Paliatywnej

3 . Adres jednostki odpowiedzialnej za dydaktykę:

- **Adres:** os. Rusa 55, 61-245 Poznań
- **Tel. /Fax:** 61 8738-303
- **Strona WWW:** www.kmp.ump.edu.pl ;
- **E-mail:** kwt@tobis.pl; paliatywna@ump.edu.pl

4. Kierownik jednostki:

- Prof. dr hab. Katarzyna Wieczorowska-Tobis

5. Osoba zaliczająca przedmiot w E– indeksie z dostępem do platformy WISUS

- Dr n. med. Aleksandra Kotlińska- Lemieszek

6. Osoba odpowiedzialna za zajęcia fakultatywne z dostępem do platformy WISUS do list studentów

- **Nazwisko i imię** dr n. med. Aleksandra Kotlińska-Lemieszek
- **Tel. kontaktowy:** 61 8738-303
- **E-mail:** alemieszek@op.pl
- **Osoba zastępująca:** dr n. med. Lidia Gorzelińska
- **Tel. kontaktowy:** 61 8738-303
- **E-mail:** l.gorzelinska@op.pl

7. Miejsce przedmiotu w programie studiów:

Rok: V i VI

Semestr: 9, 10, 11, 12

8. Liczba godzin ogółem : 15 **liczba pkt ECTS: 1**

Jednostki uczestniczące w nauczaniu przedmiotu	Semestr zimowy liczba godzin			
	W	Ć	Ćwiczenia kategoria	S
Katedra i Klinika Medycyny Paliatywnej				Fakultet-15 godz.
Razem: 15 godz.				

Jednostki uczestniczące w nauczaniu przedmiotu	Semestr letni liczba godzin			
	W	Ć	Ćwiczenia kategoria	S
Katedra i Klinika Medycyny Paliatywnej				Fakultet-15 godz.
Razem:				

9 . Cel nauczania przedmiotu

1. Zrozumienie przyczyn bólu w przebiegu chorób przewlekłych, postępujących i przyczyn niepowodzeń w leczeniu bólu.
2. Poznanie zasad diagnozowania bólu (holistyczna ocena bólu, podział według patofizjologii).
3. Poznanie najważniejszych elementów właściwej komunikacji z chorym i jego opiekunami
4. Poznanie zasad planowania/ wyboru postępowania u chorego z bólem, włączając ból silny jako stan naglący oraz leczenie bólu w szczególnych sytuacjach klinicznych (u pacjenta starszego, z demencją, delirium, w ciężkim stanie ogólnym, z zaburzeniami połykania, z niewydolnością nerek i wątroby).
5. Poznanie sposobu wyboru leków przeciwbólowych i dróg podawania oraz zasad łączenia leków (opioidowych, nieopioidowych i tzw. ko-analgetyków).
6. Nauczenie zasad prawidłowego monitorowania leczenia przeciwbólowego
7. Nauczenie sposobów postępowania w przypadku groźnych działań niepożądanych i interakcji leków przeciwbólowych.
8. Poznanie zasad postępowania u chorego z bólem nie poddającym się leczeniu (wybór metod niefarmakologicznego leczenia bólu)

10.SYLABUS

Nazwa przedmiotu/modułu	**Ból w chorobach przewlekłych - jak skutecznie pomóc choremu**	
Wydział	Lekarski I	
Nazwa kierunku studiów	Lekarski	
Poziom kształcenia		
Forma studiów	Jednolite studia magisterskie	
Język przedmiotu	Polski	
Rodzaj przedmiotu	obowiązkowy☐ fakultatywny **X**	
Rok studiów/semestr	I ☐ II ☐ III ☐ IV ☐ V**X** VI **X**	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 **X** 10 **X** 11 **X** 12 **X**
Liczba godzin zajęć dydaktycznych z podziałem na formy prowadzenia zajęć	0, w tym: 0 - wykłady, 0 - seminaria, 0 – ćwiczenia**, 15 – fakultety**	
Założenia i cele przedmiotu	Pacjent z nieuśmierzonym bólem stanowi istotny problem nie tylko medyczny, ale i społeczny. Wielu chorobom przewlekłym towarzyszy ból, który nie ma już wartości ostrzegawczej, ale stanowi przyczynę niepotrzebnego cierpienia chorego. Skuteczne i bezpieczne leczenie bólu stanowi ważną umiejętność każdego lekarza. Celem zajęć jest pogłębienie praktycznej wiedzy studentów na temat diagnostyki i leczenia bólu u chorych z chorobami przewlekłymi, ograniczającymi życie. Zajęcia wskażą możliwości poprawy komunikacji z chorym z nieuśmierzonym bólem. Cele szczegółowe fakultetu obejmują: 1. Zrozumienie przyczyn bólu i niepowodzeń w leczeniu bólu. 2. Poznanie zasad diagnozowania bólu (holistyczna ocena bólu, kwalifikacja zgodnie z patofizjologią). 3. Poznanie najważniejszych elementów właściwej komunikacji z chorym i jego opiekunami 4. Poznanie zasad planowania/ wyboru postępowania u chorego z bólem, włączając ból silny jako stan naglący oraz leczenie bólu w szczególnych sytuacjach klinicznych (u pacjenta starszego, z demencją, delirium, w ciężkim stanie ogólnym, z zaburzeniami połykania, z niewydolnością nerek i wątroby). 5. Poznanie sposobu wyboru leków przeciwbólowych i dróg podawania oraz zasad zamiany i łączenia leków (opioidowych, nieopioidowych i tzw. ko-analgetyków). 6. Nauczenie zasad monitorowania leczenia przeciwbólowego 7. Nauczenie sposobów postępowania w przypadku groźnych działań niepożądanych i interakcji leków przeciwbólowych. 8. Poznanie zasad postępowania u chorego z bólem nie poddającym się	

	leczeniu (wybór metod niefarmakologicznego leczenia bólu)

Symbol efektów kształcenia zgodnie ze standardami	OPIS KIERUNKOWYCH EFEKTÓW KSZTAŁCENIA	Metody weryfikacji osiągnięcia zamierzonych efektów kształcenia:
	WIEDZA (ZGODNIE ZE SZCZEGÓŁOWYMI EFEKTAMI KSZTAŁCENIA)	
C.W34.	charakteryzuje poszczególne grupy środków leczniczych;	pytania sprawdzające w trakcie zajęć, ocena wykonywanego polecenia
C.W35.	zna główne mechanizmy działania leków oraz ich przemiany w ustroju zależne od wieku;	obserwacja pracy studenta
C.W36.	określa wpływ procesów chorobowych na metabolizm i eliminację leków;	obserwacja pracy studenta
C.W37.	zna podstawowe zasady farmakoterapii;	obserwacja pracy studenta
C.W38.	zna ważniejsze działania niepożądane leków, w tym wynikające z ich interakcji;	ocena wykonywanego zadania
D.W4.	rozumie znaczenie komunikacji werbalnej i niewerbalnej w procesie komunikowania się z pacjentami oraz pojęcie zaufania w interakcji z pacjentem;	obserwacja pracy studenta
E.W29.	zna zasady leczenia bólu, w tym bólu nowotworowego i przewlekłego;	ocena wykonywanego zadania
	UMIEJĘTNOŚCI (ZGODNIE ZE SZCZEGÓŁOWYMI EFEKTAMI KSZTAŁCENIA)	
C.U14.	dobiera leki w odpowiednich dawkach w celu korygowania zjawisk patologicznych w ustroju i w poszczególnych narządach;	ocena wykonywanego zadania
C.U18.	szacuje niebezpieczeństwo toksykologiczne w określonych grupach wiekowych oraz w stanach niewydolności wątroby i nerek, a także zapobiega zatruciom lekami;	obserwacja pracy studenta
D.U1.	uwzględnia w procesie postępowania terapeutycznego subiektywne potrzeby i oczekiwania pacjenta wynikające z uwarunkowań społeczno-kulturowych;	obserwacja pracy studenta
D.U4.	buduje atmosferę zaufania podczas całego procesu leczenia;	obserwacja pracy studenta
D.U11.	komunikuje się ze współpracownikami zespołu, udzielając konstruktywnej informacji zwrotnej i wsparcia;	obserwacja pracy studenta
D.U12.	przestrzega wzorców etycznych w działaniach zawodowych;	obserwacja pracy studenta
D.U13.	posiada zdolność rozpoznawania etycznych wymiarów decyzji medycznych i odróżniania aspektów faktualnych od normatywnych;	obserwacja pracy studenta
D.U16.	rozpoznaje własne ograniczenia, dokonuje samooceny deficytów i potrzeb edukacyjnych, planuje własną aktywność edukacyjną;	obserwacja pracy studenta
E.W10.	zna i rozumie podstawowe zasady farmakoterapii chorób ludzi w	obserwacja pracy studenta

	podeszłym wieku;	
E.U16.	planuje postępowanie diagnostyczne, terapeutyczne i profilaktyczne;	ocena wykonywanego zadania
E.U17.	przeprowadza analizę ewentualnych działań niepożądanych poszczególnych leków oraz interakcji między nimi;	ocena wykonywanego zadania
E.U18.	proponuje indywidualizację obowiązujących wytycznych terapeutycznych oraz inne metody leczenia wobec nieskuteczności albo przeciwwskazań do terapii standardowej;	ocena wykonywanego zadania
E.U21.	definiuje stany, w których czas dalszego trwania życia, stan funkcjonalny lub preferencje chorego ograniczają postępowanie zgodne z określonymi dla danej choroby wytycznymi;	ocena wykonywanego zadania
	KOMPETENCJE SPOŁECZNE (ZGODNIE Z OGÓLNYMI EFEKTAMI KSZTAŁCENIA)	
	potrafi nawiązać i utrzymać głęboki i pełen szacunku kontakt z chorym	obserwacja pracy z pacjentem
	kieruje się dobrem chorego, stawiając je na pierwszym miejscu	obserwacja pracy studenta
	przestrzega tajemnicy lekarskiej i praw pacjenta	obserwacja pracy studenta
	posiada świadomość własnych ograniczeń i umiejętność stałego dokształcania się	obserwacja pracy studenta

PUNKTY ECTS	1

TREŚCI MERYTORYCZNE PRZEDMIOTU:	
Tematyka	**Forma**
Diagnozowanie bólu. Rola prawidłowej komunikacji i właściwego monitorowania leczenia (’48-hours after call’)- pytania i odpowiedzi. . Czy każdemu choremu można pomóc? Kiedy ból jest trudny do leczenia. Bóle przewlekłe. Bóle neuropatyczne- kiedy uszkodzone są drogi przewodzące ból. Bóle przebijające (tzw. „przełomy bólowe”) i incydentalne. Przypadki chorych. Czy „bólowi trudnemu” można zapobiec? Postępowanie u chorego z nieuśmierzonym bólem- aspekty kliniczne i etyczne. Trudne decyzje w leczeniu bólu. Leczenie bólu u pacjentów w szczególnych sytuacjach klinicznych. Pacjent starszy, z demencją, z delirium, z zaburzeniami połykania, z niewydolnością nerek i wątroby. Ból jako stan naglący. Czy możliwe jest skuteczne i bezpieczne leczenie? Gdzie szukać informacji i wskazówek jak leczyć chorego. Rekomendacje oparte na Evidence Based Medicine oraz praktyce klinicznej. Leki stosowane w leczeniu bólu silnego Czy wszystkie opioidy są jednakowe- kiedy konieczna jest rotacja opioidów? Czy można łączyć opioidy? Czy są dostępne nowe leki przeciwbólowe? Sposoby poprawy analgezji. Zastosowanie niefarmakologicznych metod leczenia bólu. Przypadki chorych. Niebezpieczne, zagrażające życiu działania niepożądane i interakcje leków przeciwbólowych.	zajęcia fakultatywne
LITERATURA PODSTAWOWA I UZUPEŁNIAJĄCA:	
Literatura podstawowa: 1. Interna Szczeklika. Podręcznik Chorób Wewnętrznych 2013. Wyd. Medycyna Praktyczna 2013 2. Chory na nowotwór. Kompendium leczenia bólu, red. M.Malec-Milewska, M.Krajnik, J.Wordliczek. 3. Materiały dydaktyczne- Katedra i Klinika Medycyny Paliatywnej (A.Kotlińska-Lemieszek)	

Literatura uzupełniająca:

1. A.Kotlińska-Lemieszek. Ból u pacjenta z chorobą nowotworową – leczenie zazwyczaj skuteczne, ale nie zawsze. Z czego wynikają główne trudności? Medycyna Paliatywna 2009; 1: 11-21
2. Palliative Care Formulary 4, red. R.Twycross, A.Wilcock 2013
3. Oxfort Texbook of Palliative Medicine 4 ed. Red. G.Hanks i wsp., Oxford University Press 2009

WARUNKI UZYSKANIA ZALICZENIA PRZEDMIOTU:
Obecności i aktywny udział w zajęciach. Opracowanie przypadku pacjenta- zadanie w grupie

11.Tematyka poszczególnych ćwiczeń i seminariów

Ćwiczenia - Semestr zimowy		
Tematyka ćwiczeń		**Osoba odpowiedzialna**
Ćwiczenie 1.		
Ćwiczenie 2.		
Ćwiczenie 3.		

Ćwiczenia - Semestr letni		
Tematyka ćwiczeń		**Osoba odpowiedzialna**
Ćwiczenie 1.		
Ćwiczenie 2.		
Ćwiczenie 3.		

Seminaria - Semestr zimowy		
Tematyka seminariów		**Imię i nazwisko osoby prowadzącej zajęcia**
Seminarium 1.	Diagnozowanie bólu. Rola prawidłowej komunikacji i właściwego monitorowania leczenia (’48-hours after call’)- pytania i odpowiedzi. Czy każdemu choremu można pomóc? Kiedy ból jest trudny do leczenia. Bóle przewlekłe. Bóle neuropatyczne- kiedy uszkodzone są drogi przewodzenia bólu. Bóle przebijające (tzw. „przełomy bólowe”) i incydentalne. Czy „bólowi trudnemu” można zapobiec? Postępowanie u chorego z nieuśmierzonym bólem-	Dr n.med. Aleksandra Kotlińska-Lemieszek/ Dr n.med. Lidia Gorzelińska/ Dr n.med. Ewa Deskur-Śmielecka

	aspekty kliniczne i etyczne. Przypadki chorych. Trudne decyzje kliniczne.	
Seminarium 2.	Leczenie bólu u pacjentów w szczególnych sytuacjach klinicznych. Pacjent starszy, z demencją, z delirium, z zaburzeniami połykania, z niewydolnością nerek. Ból jako stan naglący. Czy możliwe jest skuteczne i bezpieczne leczenie? Gdzie szukać informacji i wskazówek jak leczyć chorego. Rekomendacje oparte na Evidence Based Medicine oraz praktyce klinicznej.	Dr n.med. Aleksandra Kotlińska-Lemieszek/ Dr n.med. Lidia Gorzelińska/ Dr n.med. Ewa Deskur-Śmielecka
Seminarium 3.	Leki stosowane w leczeniu bólu silnego Czy wszystkie opioidy są jednakowe- kiedy konieczna jest rotacja opioidów? Czy można łączyć opioidy? Czy są dostępne nowe leki przeciwbólowe? Sposoby poprawy analgezji. Zastosowanie niefarmakologicznych metod leczenia bólu. Przypadki chorych. Niebezpieczne, zagrażające życiu działania niepożądane i interakcje leków przeciwbólowych.	Dr n.med. Aleksandra Kotlińska-Lemieszek

Seminaria - Semestr letni		
Tematyka seminariów		**Imię i nazwisko osoby prowadzącej zajęcia**
Seminarium 1.	Diagnozowanie bólu. Rola prawidłowej komunikacji i właściwego monitorowania leczenia ('48-hours after call')- pytania i odpowiedzi. Czy każdemu choremu można pomóc? Kiedy ból jest trudny do leczenia. Bóle przewlekłe. Bóle neuropatyczne- kiedy uszkodzone są drogi przewodzenia bólu. Bóle przebijające (tzw. „przełomy bólowe") i incydentalne. Czy „bólowi trudnemu" można zapobiec? Postępowanie u chorego z nieuśmierzonym bólem- aspekty kliniczne i etyczne. Przypadki chorych. Trudne decyzje kliniczne.	Dr n.med. Aleksandra Kotlińska-Lemieszek/ Dr n.med. Lidia Gorzelińska/ Dr n.med. Ewa Deskur-Śmielecka
Seminarium 2.	Leczenie bólu u pacjentów w szczególnych sytuacjach klinicznych. Pacjent starszy, z demencją, z delirium, z zaburzeniami połykania, z niewydolnością nerek. Ból jako stan naglący. Czy możliwe jest skuteczne i bezpieczne leczenie? Gdzie szukać informacji i wskazówek jak leczyć chorego. Rekomendacje oparte na	Dr n.med. Aleksandra Kotlińska-Lemieszek/ Dr n.med. Lidia Gorzelińska/ Dr n.med. Ewa Deskur-Śmielecka

	Evidence Based Medicine oraz praktyce klinicznej.	
Seminarium 3.	Leki stosowane w leczeniu bólu silnego Czy wszystkie opioidy są jednakowe- kiedy konieczna jest rotacja opioidów? Czy można łączyć opioidy? Czy są dostępne nowe leki przeciwbólowe? Sposoby poprawy analgezji. Zastosowanie niefarmakologicznych metod leczenia bólu. Przypadki chorych. Niebezpieczne, zagrażające życiu działania niepożądane i interakcje leków przeciwbólowych.	Dr n.med. Aleksandra Kotlińska-Lemieszek

12. Organizacja zajęć:

Zajęcia fakultatywne odbywają się:

Poniedziałek: 14:30 – 18:15

Wtorek: 14:30 – 18:15

Środa: 14:30 – 18:15

Aktualny podział grupy studenckiej odbywa się w pierwszym dniu zajęć.

REGULAMIN ZAJĘĆ:

Studenci są zobowiązani do aktywnego udziału we wszystkich zajęciach. Odrabianie zajęć (w przypadku nieobecności spowodowanej ważną przyczyną) po uzgodnieniu z koordynatorem Fakultetu (drogą e-mailową). Podstawą zaliczenia fakultetu jest obecność i aktywny udział we wszystkich zajęciach oraz opracowanie przypadku pacjenta- zadanie w grupie.

PROGRAM ZAJĘĆ:

DZIEŃ I
5 godz.
Diagnozowanie bólu. Rola prawidłowej komunikacji i właściwego monitorowania leczenia ('48-hours after call')- pytania i odpowiedzi. Czy każdemu choremu można pomóc? Kiedy ból jest trudny do leczenia. Bóle przewlekłe. Bóle neuropatyczne- kiedy uszkodzone są drogi przewodzenia bólu. Bóle przebijające (tzw. „przełomy bólowe") i incydentalne. Czy „bólowi trudnemu" można zapobiec? Postępowanie u chorego z nieuśmierzonym bólem- aspekty kliniczne i etyczne. Przypadki chorych. Trudne decyzje kliniczne.
DZIEŃ II
5 godz.
Leczenie bólu u pacjentów w szczególnych sytuacjach klinicznych.
Pacjent starszy, z demencją, z delirium, z zaburzeniami połykania, z niewydolnością nerek. Ból jako stan naglący. Czy możliwe jest skuteczne i bezpieczne leczenie? Gdzie szukać informacji i wskazówek jak leczyć chorego. Rekomendacje oparte na Evidence Based Medicine oraz praktyce klinicznej.
DZIEŃ III
5 godz.

Leki stosowane w leczeniu bólu silnego
Czy wszystkie opioidy są jednakowe- kiedy konieczna jest rotacja opioidów? Czy można łączyć opioidy? Czy są dostępne nowe leki przeciwbólowe? Sposoby poprawy analgezji. Zastosowanie niefarmakologicznych metod leczenia bólu. Przypadki chorych. Niebezpieczne, zagrażające życiu działania niepożądane i interakcje leków przeciwbólowych.

PROGRAM NAUCZANIA

Wymagania wstępne znajomość patofizjologii bólu i podstawowych leków przeciwbólowych
Przygotowanie do zajęć powtórzenie z zakresu wskazanego powyżej
Wymagania końcowe znajomość zasad klinicznej oceny bólu i efektów leczenia przeciwbólowego, wiedza na temat metod leczenia bólu, umiejętność wyboru schematu leczenia bólu i monitorowania efektu leczenia- zgodnie z celami nauczania przedmiotu

13.Kryteria zaliczenia przedmiotu:

Zaliczenie – kryterium zaliczenia
Zaliczenie – obecność i aktywny udział we wszystkich zajęciach oraz opracowanie i przedstawienie przypadku pacjenta (zadanie w grupie).

14. Literatura:

Zalecana literatura:

Literatura podstawowa:

1. Interna Szczeklika. Podręcznik Chorób Wewnętrznych 2015. Wyd. Medycyna Praktyczna 2015
2. Chory na nowotwór. Kompendium leczenia bólu, red. M.Malec-Milewska, M.Krajnik, J.Wordliczek, Wyd. Medical Education 2013
3. Materiały dydaktyczne- Katedra i Klinika Medycyny Paliatywnej

Literatura uzupełniająca:

4. Palliative Care Formulary 4, red. R.Twycross, A.Wilcock 2013

15. Podpis osoby odpowiedzialnej za nauczanie przedmiotu lub koordynatora